

MASTERPROF UMH
UNIVERSITAT Miguel Hernández

MÁSTER UNIVERSITARIO EN FORMACIÓN DEL PROFESORADO
ESO Y BACHILLERATO, FP Y ENSEÑANZAS DE IDIOMAS

TREBALL DE FI DE MÀSTER
**LA POBRESA: DE
L'ESTUDI A LA
DOCÈNCIA**

Estudiant: Pau Biosca Díaz

Especialitat: Economia

Tutor/a: Juana Aznar Márquez

Curs acadèmic: 2023-24

Índex

1. Resum y paraules clau	1
2. Introducció	2
3. Objectius	4
4. Metodologia	4
5. Què s'entén per pobresa	4
6. La pobresa a l'estat espanyol	8
7. Aplicació docent.	13
8. Conclusions	20
9. Referències bibliogràfiques	22

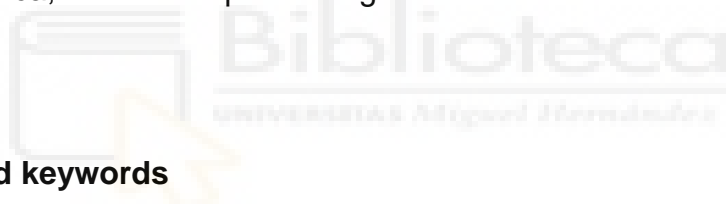

1. Resum y paraules clau

En aquest treball es recullen diferents definicions de pobresa, fent veure que tot i ser un concepte universal, cal desglossar-lo i anar al detall per aconseguir una comprensió més íntegra d'aquesta noció. Tanmateix, aquesta tasca ve seguida d'una anàlisi de la situació de la població a l'estat espanyol. Per a, finalment, portar-ho al camp de l'educació amb una aplicació docent. Aquesta pren la forma d'una situació d'aprenentatge, amb l'objectiu d'apropar a l'alumnat la realitat de la pobresa de manera crítica. El conjunt d'aquesta recerca es produeix a través d'una revisió bibliogràfica, integrant, l'anàlisi de diferents concepcions de la pobresa, per una banda, i de la situació de la població a l'estat espanyol respecte a d'aquesta, per l'altra. Amb tot, l'alumnat tindrà una visió més completa de la realitat que l'envolta amb una capacitat d'anàlisi objectiva que li permetrà entendre les diverses dimensions de la pobresa i localitzar les distintes causes. A més, es posa especial èmfasi en la reflexió i la perspectiva analítica de l'alumnat a l'hora de considerar possibles solucions en forma d'accions i comportaments per combatre-la de manera eficaç, i sobretot, justa.

Educació, desigualtat, multidimensional, consciència social, anàlisi socioeconòmica, situació d'aprenentatge.

Abstract and keywords

In this work, various definitions of poverty are gathered, showing that even though it is a universal concept, it must be broken down and examined in detail to achieve a fuller understanding of this notion. This task is followed by an analysis of the situation of the population in Spain. Finally, it is brought into the field of education with a teaching application. This takes the form of a learning situation, with the objective of bringing students closer to the reality of poverty in a critical manner. The entirety of this research is conducted through a literature review, integrating the analysis of different conceptions of poverty on one hand and the situation of the population in Spain with respect to it on the other. With this, students will have a more comprehensive view of the reality surrounding them, with an objective analytical capability that will enable them to understand the various dimensions of poverty and identify its different causes. Furthermore, special emphasis is placed on the reflection and analytical perspective of students when considering possible solutions in the form of actions and behaviors to combat it effectively, and most importantly, justly.

Education inequality, multidimensional, social awareness, socioeconomic analysis, learning situation.

2. Introducció

Quan es presenta un tema relacionat amb l'economia a l'alumnat, com podria ser el món de l'empresa, aquest reacciona amb un interès concret, el qual queda determinat pels seus coneixements preexistents o la curiositat, entre molts altres factors. És a dir, hom pot interessar-se pel món de l'empresa, perquè un familiar té un xicotet negoci o perquè es vol ser una empresària d'èxit. Siga pel motiu que siga, és un tema del qual et pots distanciar si no t'agrada. Com és el cas de l'anàlisi sintàctica, que si no t'agrada, una vegada la superes, et pots oblidar d'ella. Ara bé, aquesta opció no sempre està present, perquè hi ha condicions que no es busquen i són heretades, com és el cas de la pobresa. En territori espanyol, aquesta està molt influïda per experiències passades. De fet, Ayllón (2013) apunta que aproximadament el 50% de les transicions de pobresa són atribuïdes a casos de pobresa anteriors o característiques familiars com baixos nivells educatius, entre altres.

Així doncs, la pobresa està present a tot arreu. Totes l'hem tingut present alguna vegada en la vida, ja siga viscuda de primera mà, a través de conegudes, o simplement a la televisió. I açò és una arma de doble tall, ja que l'alumnat té coneixements sobre el tema, però no se sap quin és l'origen d'aquests. És probable que part de l'alumnat d'un centre estiga en risc de pobresa, perquè aproximadament el 20% dels menors d'edat a l'estat espanyol experimenta un risc de pobresa persistent, és a dir, que la situació de pobresa es té com a mínim durant 2 cursos (Marí-Klose et al., 2016). Per aquesta raó, és un tema que algunes persones tenen molt a prop, encara que cada cas siga diferent, amb distintes vides i experiències. No obstant això, aquesta proximitat als fets acaba sent una condició que determina la predisposició de l'alumnat a l'hora d'enfrontar el tema, essent rellevants tota mena d'experiències viscudes o conegudes, o almenys això és el que defensa l'enfocament de l'aprenentatge significatiu.

Rodríguez (2011, p.32) basant-se en la visió del psicòleg D. Ausubel, considera que l'alumnat no és un paper en blanc, sinó que les seues experiències i coneixements anteriors condicionen el que aprenen. És a dir, l'aprenentatge es produeix a partir de les experiències i coneixements de l'alumnat, els quals són reajustats i reconstruïts amb la nova informació que proporciona el professorat. Per tant, en el cas que ens ocupa, l'aprenentatge significatiu juga un paper essencial, atès que l'alumnat sap què és la pobresa, ja siga perquè ha estat en contacte amb ella de manera directa o indirecta. Cal, llavors, utilitzar les diferents visions de pobresa que es tinguen a l'aula per poder construir una nova manera d'entendre la pobresa. Una bona mostra de l'impacte que pot tenir aquest tipus d'aprenentatge es veu mitjançant dos casos: en el primer, l'alumnat rep una classe magistral on es dona una definició estàndard de pobresa sense anar més enllà. En el segon cas, la professora comença la classe preguntant què creu l'alumnat que és la pobresa. Tot seguit, basant-se en les respostes, es farà una aproximació de la definició de pobresa, destacant que la diversitat de respostes pot correspondre amb una diferència conceptual, atès que hi ha diferents tipus de pobresa. Per tant, es destaca la construcció d'un coneixement contextualitzat sobre el qual l'alumnat té la llibertat de ser crític i qüestionar-se allò que està aprenent. Amb açò s'aconsegueix que el procés d'aprenentatge siga significatiu,

ja que l'alumnat sent que el tema que s'està tractant, primer, ja el coneix, i segon, se li ha fet veure que aquests coneixements o vivències anteriors serveixen per a construir sobre elles i completar així el procés d'aprenentatge.

Amb tot, no entén igual la pobresa una alumna que viu al barri de Salamanca de Madrid a un pis de 200 metres quadrats que una altra alumna que viu al barri de Puente de Vallecas compartint habitació amb dos germans. Ara bé, no seria un disbarat pensar que ambdues alumnes es pregunten per què unes tenen més que altres. Així doncs, Aristòtil (2014) comença la *Metafísica* amb aquestes paraules: "Todos los hombres por naturaleza desean saber" (p. 69). Es dona a entendre, llavors, la naturalitat de plantejar-se les coses, i més encara si fan referència al propi estatus social i econòmic, ja que l'adolescència és una etapa on es comencen a definir també els sistemes de valors que van prenent forma a l'hora de formar una identitat (Aberastury i Knobel, 2010). Amb tots els canvis que es duen a terme a l'adolescència, un d'ells és el del qüestionament de l'establert. Pel que moltes adolescents es qüestionaran la seua posició socioeconòmica i la compararan amb les de les seues amigues, fet que suscitarà moltes preguntes. Com podrien ser: "Per què no ens n'anem de vacances?", o "per què no puc tindre un iPhone si les meues amigues en tenen un?". Aquestes qüestions sonen més del que sembla, sobretot a famílies que es conceben com a classe mitjana. Però són pobres aquestes famílies? Quan es pensa en pobresa, és comú relacionar-la amb persones sense sostre que demanen diners a les portes dels supermercats. I això és pobresa extrema, un terme creat per a diferenciar-se entre pobres, perquè ara hi ha pobres de primera classe. Però també es considera pobresa no tenir vacances almenys una setmana a l'any, no portar al dia totes les factures i despeses i poder tenir temperatures adequades durant els mesos freds. O almenys és el criteri que se segueix a Europa: "En la Encuesta Europea de Ingresos y Condiciones de Vida (EU-SILC) la carencia material es la proporción de la población que vive en hogares que carecen al menos de tres conceptos de los nueve" (Malgesini i Candalija, 2014).

D'altra banda, pel que fa a la justificació del treball, se centra en la rellevància que té saber què és la pobresa i de quines maneres es pot expressar. Dit en altres paraules, en la societat actual, la ciutadania, en general, té com a fonts d'informació els mitjans de comunicació i les xarxes socials. Aquestes dues fonts tendeixen a la simplificació, ja siga perquè l'espai a les xarxes socials o el temps als informatius és limitat, o bé per biaixos ideològics. De fet, Canel (1999) analitza tres periòdics espanyols i conclou que cadascun d'aquests té diferents enfocaments d'un mateix fet. On mitjançant la inclusió o exclusió de certs matisos, el disseny de les portades o el tipus de redacció, pot canviar la interpretació de la informació. De fet, a Prieto i Cendali (2019) s'apunta cap a un vessant que estan acollint molts mitjans de comunicació com és la romantització de la pobresa. Aquest fenomen busca minimitzar els aspectes negatius de la pobresa en favor d'una narrativa idealitzada d'una situació terrible. Igual que s'ha fet amb la desigualtat econòmica extrema, on part de la població defensa l'acumulació de capital en mans d'uns pocs, perquè s'ho han guanyat, meritocràcia, diuen. Mentrestant, hi ha gent desnonada, víctimes del capital, que són expulsades de la seua llar, la qual queda en mans d'entitats bancàries,

reportant-los un benefici proporcionalment molt menor al sofriment que causen (Ballester et al., 2015). Ara bé, el que preocupa als mitjans són les ocupacions. I el mateix passa amb la cultura del treball tòxica, mitjançant la qual, les mateixes treballadores arriben a acceptar i defensar el fet d'estar sobreexplotades amb salaris de misèria, perquè creuen que heretaran l'empresa.

Finalment, cal enunciar breument l'estructura del treball. A l'apartat 3 s'estableixen els objectius, és a dir, quin és el propòsit principal de l'escrit, passant en la secció 4 a explicar la metodologia que s'ha utilitzat a l'hora de recavar informació i tractar-la. Tot seguit, a l'apartat 5 s'analitza en profunditat el concepte de pobresa. D'aquesta manera, una vegada s'ha introduït aquesta noció, a continuació, a la secció 6 s'examina la pobresa a l'estat espanyol. A l'apartat 7 es durà a terme l'aplicació docent de la pobresa a l'alumnat de primer de batxillerat i per acabar s'incorporen les conclusions del treball.

3. Objectius

L'objectiu general d'aquest treball consisteix en aproximar a l'alumnat de primer de batxillerat els diferents tipus de pobresa.

Objectius específics són:

- Establir una definició integral de pobresa.
- Determinar els nivells de pobresa a nivell estatal
- Introduir la pobresa en la pràctica docent

4. Metodologia

La metodologia emprada en el treball és la d'una revisió bibliogràfica, la qual és fonamental per a qualsevol treball acadèmic o d'investigació que requereixi una comprensió dels coneixements existents sobre el tema en qüestió. En concret, es revisaran diverses investigacions per tal d'aprofundir més en el coneixement dels objectius mencionats anteriorment. També és el principi bàsic necessari per a produir una base sòlida per a l'obra que es duu a terme. Tot això es fa a través de la revisió de literatura en diverses fonts, com ara ERIC, Dialnet o ProQuest, entre altres. I el procés de cerca comença amb termes com aprenentatge significatiu o pobresa heretada, per una banda, o combinació de diferents paraules clau com pobresa i Espanya, per l'altra, entre moltes altres. Tot seguit, la selecció d'estudis, es realitza principalment per l'afinitat al treball, la qualitat del contingut i el propi criteri.

5. Què s'entén per pobresa

Com es pot deduir per les línies de la introducció, la pobresa no té una única definició. Per tant, es considera oportú fer la pregunta: on comença i on acaba la pobresa? Primer, cal apuntar que hi ha molts tipus de pobresa, com podrien ser l'extrema, la relativa, la material o l'energètica, entre altres. Ara bé, cal escollir sobre quines definicions es posa el focus, sempre tenint en consideració quina

és la finalitat d'aquest treball. Per tant, es valoraran, en primer lloc, la pobresa extrema, que és la que se sol associar amb el concepte de pobresa. En segon lloc, la pobresa relativa, ja que contrasta amb l'anterior en què es mesura amb relació amb l'estàndard de vida general de la societat. En tercer lloc, la pobresa infantil, atés que, tot i guardar relació amb les anteriors, és la que se centra en persones de l'edat de l'alumnat, és a dir, menors d'edat. Finalment, cal destacar la taxa AROPE, un indicador multidimensional que proporciona una perspectiva més àmplia de la pobresa, com es veurà al llarg de l'apartat.

Amb tot, a la dècada dels noranta les Nacions Unides (1996) varen definir la pobresa extrema com "una condició caracteritzada per la privació severa de les necessitats humanes bàsiques, com aliments, aigua potable, instal·lacions de sanejament, la salut, l'habitatge, l'educació i la informació. No depèn exclusivament en els ingressos, sinó també en l'accés als serveis". Però aquesta definició dificulta el registre a gran escala de la població que es troba en aquesta situació. Per aquesta raó, es va proposar establir un llindar de pobresa extrema, el qual ha anat variant al llarg dels anys acompanyant la inflació. Així, el banc mundial va situar el llindar en 1,25 dòlars estatunidencs la dècada dels 2000, és a dir, les persones que guanyen menys d'eixa quantitat al dia, es considera que estan en una situació de pobresa extrema (Ravallion et al., 2009). Ara bé, mentre la definició de l'ONU continua vigent, el llindar ha anat canviant, destacant l'actualització del 2015 on s'augmenta fins a 1,9 \$ per dia (World Bank, 2016) i finalment, a causa de la COVID-19, se situa en 2,15 \$ per dia (World Bank, s.f.). D'altra banda, segons Pu (2020), la pobresa relativa es refereix a una incapacitat per accedir als estàndards de vida raonables que experimenten les altres persones dins d'una societat, en contraposició a la pobresa absoluta, que com s'ha explicat, denota una manca de recursos per cobrir les necessitats bàsiques. Aquest concepte fa referència a una taxa, que es calcula com la proporció dels pobres en el total de la població en funció dels llindars de renda, sovint fixats en un percentatge del nivell mitjà de renda del territori en qüestió (Yip, 2021).

Una vegada definits aquests dos tipus de pobresa, cal tenir en compte diverses consideracions. En primer lloc, la pobresa extrema es fa visible, és a dir, hom sap si està en aquesta situació perquè té alguna carència que es considera bàsica, com podria ser l'habitatge. D'altra banda, la pobresa relativa és més silenciosa, és a dir, hom pot no ser conscient que es troba en aquesta situació perquè, com s'ha vist, té una definició més concreta amb un llindar determinat, però aquest pot arribar a ser confús. Per exemple, suposem que hi ha dues persones amb un nivell de renda quasi idèntic. Una de les dues està lleugerament per dalt del llindar establert i l'altra està vessant el llindar per baix. En aquesta hipotètica situació, les dues persones tenen un nivell de renda molt similar, però segons la classificació mencionada, una seria pobra en termes relatius i l'altra no. Amb aquest cas es pretén fer veure que aquesta taxa no necessàriament reflecteix les vertaderes condicions de vida de les persones. De fet, Adam Smith (1937) escriu a la riquesa de les nacions que la pobresa és la incapacitat de permetre's no solament els productes indispensables per a la subsistència, sinó també tenir la capacitat d'accedir a determinats béns i serveis que garantisquen un cert estàndard de vida que es considere adequat segons

les normes i costums de l'entorn on viu una persona (p.821). Dit d'una altra manera, per exemplificar aquests béns i serveis dels quals parla l'economista escocès en l'actualitat, es podrien considerar la tecnologia i la connectivitat. Per tant, a una societat desenvolupada, no tenir accés a internet dificulta la participació en la vida social, econòmica i educativa. En aquest darrer cas, moltes institucions utilitzen plataformes en línia per a compartir recursos educatius o comunicar-se amb l'alumnat. Per consegüent, es pot considerar que l'apreciació de la pobresa també queda influenciada pels diferents tipus de societats i cultures.

Amb tot, s'han analitzat dos dels conceptes de pobresa més rellevants actualment, fet necessari per a poder aproximar-se a la conceptualització de la pobresa infantil. Aquesta comprén una sèrie de privacions materials i monetàries, partint des de la pobresa absoluta fins a la relativa, fet que dificulta la creació d'una definició universal (Treanor, 2020). Ara bé, des del Fons de les Nacions Unides per a la Infància (UNICEF) es dona aquesta definició conceptual:

Los niños y niñas que viven en la pobreza [son los que] sufren una privación de los recursos materiales, espirituales y emocionales necesarios para sobrevivir, desarrollarse y prosperar, lo que les impide disfrutar sus derechos, alcanzar su pleno potencial o participar como miembros plenos y en pie de igualdad en la sociedad. (Iglesias, M i Mesyngier, L., 2021, p.8)

De fet, a un article de l'ONU amb autoria d'Espíndola, Sunkel, et al. (2017), s'abraça aquesta última conceptualització de la pobresa infantil, atés que s'allunya de les diferents mesures de la pobresa al segle XX, les quals se centren en el factor monetari. Però en aquest cas, encara que la pobresa siga la mateixa, queda patent l'evolució que està sofrint la seua comprensió, atés que deixa enrere l'enfocament únicament monetari i posa el focus en diferents dimensions de la vida involucrant més actors i necessitats.

I ara que s'ha introduït el concepte de dimensions en parlar de la pobresa, cal aprofundir en ell i veure quines relacions guarda amb les tres definicions de pobresa que s'han donat fins ara. Així, Zulkifli i Abidin (2023) entenen la multidimensionalitat en la pobresa com aquella que engloba diversos aspectes que estan més enllà del factor monetari o d'ingressos, com poden ser l'educació, la salut, la situació particular al mercat laboral o les condicions de vida, en general. Per tant, es posa el focus en la necessitat de mesurar la pobresa a través de múltiples factors per proporcionar una millor comprensió de la privació que caracteritza aquesta situació. De fet, Bourguignon i Chakravarty (2003), a banda de discutir sobre les diverses maneres de quantificar la pobresa, també expliquen com les mesures de pobresa multidimensionals poden ajudar al disseny de polítiques eficaces contra la pobresa que aborden diversos aspectes del benestar.

Altrament, cal fer un xicotet apunt respecte a la variabilitat que suposa el mesurament de la pobresa. D'entrada, les mesures com la pobresa extrema o la taxa de pobresa relativa, es basen en xifres establertes segons uns criteris

establerts pel Banc Mundial o un llindar de pobresa del territori en qüestió, respectivament. Ara bé, aquests factors són molt variables depenent de la zona geogràfica. En particular, no hi ha el mateix nivell de vida a Madrid que a Zamora. Així com, tampoc es poden comparar dos casos de pobresa extrema amb els mateixos ingressos, posant per cas que una persona en aquesta situació viu als Estats Units i l'altra al Canadà, ja que aquest darrer compta amb una sanitat pública universal. Per tant, tal com afirma Behrendt (2017), sembla que existeix una relació entre un millor estat del benestar i taxes de pobresa més baixes, així com la creació de sistemes d'ingressos mínims.

Finalment, és necessari analitzar la no tan coneguda taxa AROPE. Lechuga et al., (2015) explica que arran la crisi econòmica del 2008, la Unió Europea va establir l'any 2010 l'Estratègia Europa 2020. En aquesta, els estats membres es comprometien a la reducció de la població en risc de pobresa i exclusió social. I l'indicador escollit per mesurar l'evolució de la població en aquesta situació és la taxa AROPE, una sigla que representa l'expressió: En Risc de Pobresa o Exclusió Social. Tanmateix, aquest indicador és multidimensional, ja que combina tres aspectes: pobresa, privació material severa i baixa intensitat laboral a les llars. Respecte a la primera, és una mesura específica de la pobresa relativa que té en consideració els ingressos inferiors del 60% de la renda mitjana nacional per unitat de consum equivalent, és a dir, que es té en consideració la mida i composició de les llars, per tal de facilitar la comparació de les distintes situacions econòmiques dels habitatges. Pel que fa a la privació material severa, ja s'ha fet referència a la introducció del treball. No obstant això, es recorda que fa referència a la capacitat de cobrir quatre dels nou ítems de consum bàsics, com podrien ser pagar l'habitatge, tenir la capacitat per fer front a pagaments inesperats, mantenir la llar a una temperatura adequada o disposar d'un cotxe. En tercer lloc, la poca intensitat laboral, un concepte que requereix una breu explicació: es refereix a la situació de gent adulta en edat de treballar que han tingut una participació en el mercat laboral baixa en relació amb la seua força de treball potencial. En aquest context, es considera poca intensitat laboral quan hom ha treballat menys del 20% de les seues possibilitats en l'últim any, és a dir, que la persona en qüestió ha estat aturada o ha treballat poc en comparació amb el que haguera pogut treballar donades les capacitats i oportunitats laborals disponibles.

Una vegada explicada la taxa AROPE, s'han de fer un parell de consideracions. La primera és que per ser població AROPE, s'ha de complir amb almenys un dels tres criteris descrits anteriorment. La segona, destaca el valor d'aquesta unitat de mesurament, principalment per la seua multidimensionalitat, ja que agrupa diversos indicadors. I no sols això, sinó que també articula en un únic indicador una taxa quantitativa com la pobresa relativa i altres més aviat qualitatives o mixtes com podrien ser la privació material severa o la poca intensitat laboral.

Finalment, i a tall de transició cap al següent apartat, és important contextualitzar l'indicador AROPE en l'estat espanyol. Així mateix, cal mencionar que l'informe el crea la EAPN (European Anti Poverty Network), una coalició independent d'ONG i altres grups involucrats en la lluita contra la pobresa i exclusió social

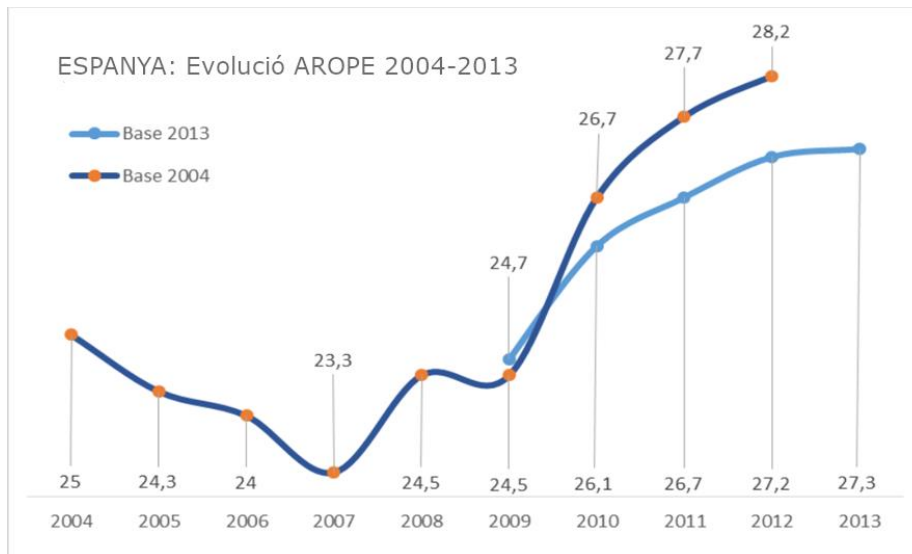
creada a la dècada dels noranta (EAPN España | Conócenos, s. f.). Tanmateix, l'informe està elaborat a partir de dades extretes de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV). I tal com es detalla a l'Informe AROPE (2014), s'ha de puntualitzar que l'INE va modificar l'any 2013 el mètode per a calcular diferents dades relacionades amb els ingressos a les llars recollits a l'ECV. Com a conseqüència, des de l'informe s'apunta que dificulta la comparació de dades anteriors al 2013 i posteriors, però pel que al treball respecta, no suposarà un problema perquè es pot continuar comparant la tendència entre les diferents dades. Així mateix, tal com apunta l'Informe AROPE (2022), hi ha un altre canvi metodològic d'acord amb els objectius de l'Estratègia Europa 2030. En últim lloc, resulta rellevant comentar que, tot i que el primer informe AROPE a l'estat espanyol es produeix al 2011, en aquest informe es recullen dades des del 2004, per poder establir tendències i realitzar comparacions amb dades de diferents anys.

6. La pobresa a l'estat espanyol

Com s'ha pogut observar a l'apartat anterior, la pobresa és un fenomen complex que afecta persones i comunitats al llarg de tot el món, i l'estat espanyol no és una excepció. Tot i ser una economia desenvolupada que pertany a la Unió Europea, la pobresa continua estant present al llarg del territori. A continuació, doncs, s'analitza la situació de l'estat espanyol a través de les diferents dades recollides a l'informe AROPE, mitjançant les quals es pot veure quin ha sigut l'impacte de les crisis que ha sofert l'estat espanyol, la del 2008 i la de la COVID-19, i en grau més baix, per proximitat temporal, la inflació i la consegüent pujada dels tipus d'interés.

Per començar, cal observar la figura 1, on es representa el percentatge de població AROPE a l'estat espanyol. Per una banda, destaca el fet que la nova metodologia, és a dir, les dades representades en base 2013, representen uns valors més baixos que amb l'antiga metodologia, d'aproximadament un punt per baix en 2011 i 2012. Per l'altra, des del 2004 es pot advertir que els anys de bonança a l'estat faciliten una tendència decreixent de la població en aquesta situació, essent el punt més baix en 2007, abans de l'esclat de la bombolla immobiliària i la consegüent recessió a nivell mundial. A partir d'aquest punt, la tendència és, almenys fins al 2013, ascendent, havent-hi cada vegada més població AROPE.

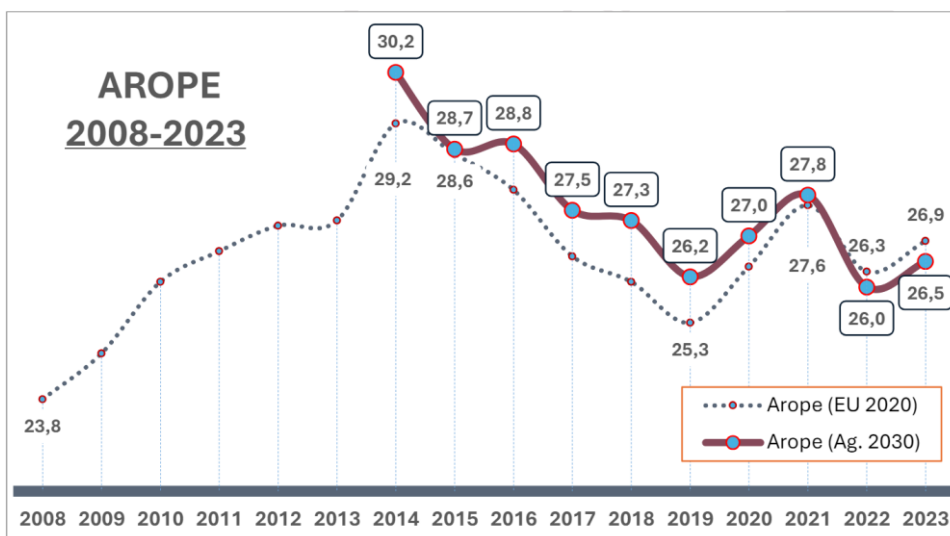
Figura 1. Evolució de l'indicador AROPE a l'estat espanyol 2004-2013

Font: Informe AROPE 2014

A la figura 2 es pot observar com segueix a l'alça la tendència que semblava que es podia trencar o estabilitzar durant el període de 2012-2013. A partir d'aquest darrer any, s'experimenta una pujada significativa fins al 2014, que va acompanyada d'una baixada d'aproximadament 4 punts fins al 2019, any de la COVID-19. A partir d'aquest any les tendències són més fluctuants atesa la inestabilitat econòmica i política dels diferents territoris arreu del món. Cal destacar, llavors, la pujada de la població AROPE durant els dos anys posteriors a la pandèmia, seguit d'una correcció a la baixa molt important, d'aproximadament un punt i mig, seguit d'un altre augment el 2023, segurament degut a l'augment de la inflació i els tipus d'interès.

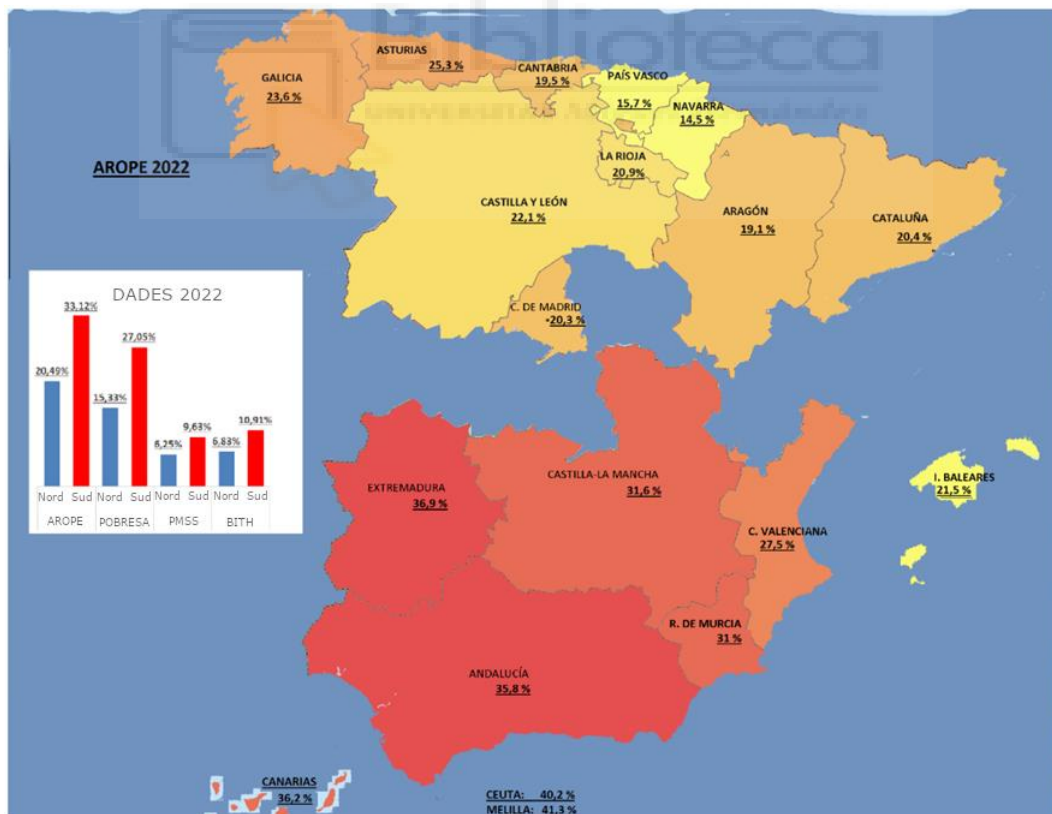
Figura 2. Evolució de l'indicador AROPE a l'estat espanyol 2008-2023

Font: Informe AROPE 2024

Ara bé, s'ha comentat l'evolució de la població AROPE en el conjunt de la societat espanyola, però hi ha diferències entre les diferents regions del territori? La figura 3 mostra les diferents comunitats autònomes que conformen l'estat espanyol amb una dissecció que separa el territori en nord i sud. A partir d'aquesta separació, es poden extreure dades molt interessants. En primer lloc, cal mencionar que el sud de l'estat té unes xifres considerablement superiors al nord, per la qual cosa el sud aglutina més població AROPE que el nord. De fet, la mitjana de població AROPE del nord es troba al voltant del 20% mentre que al sud li correspon un 33%. En segon lloc, destaca que l'única comunitat autònoma del sud que no supera el 25% de població AROPE són les Illes Balears. En tercer lloc, sembla que hi ha un patró que obeeix al fet que com més al nord, més baixa és la taxa AROPE i com més al sud, més alta. Aquesta darrera afirmació és certa, atès que les taxes més altes se situen a Ceuta, Melilla, les illes Canàries i Andalusia. Mentre que les dues més baixes se situen al País Basc i Navarra, essent les úniques comunitats autònomes amb un règim foral, és a dir, que tenen major autonomia fiscal.

Figura 3. Mapa que mostra l'índex AROPE 2022 a les diferents comunitats autònomes de l'estat espanyol

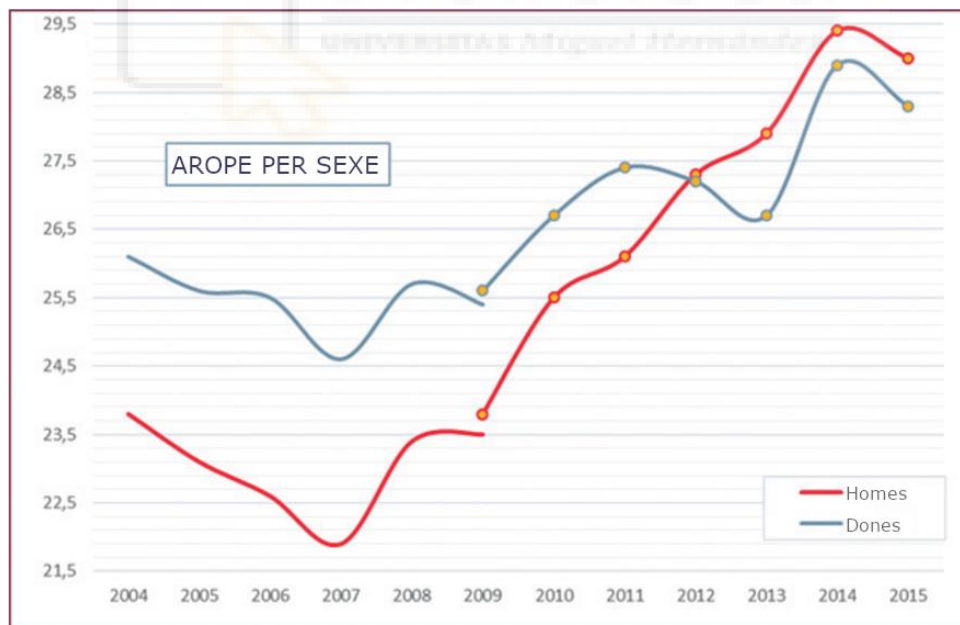
Font: Informe AROPE 2023

D'altra banda, també cal considerar altres factors com el sexe, per una banda, i el tipus de llar, per l'altra. Pel que fa al sexe, és important analitzar aquestes

dades per separat, atés que fa visible molts punts importants com són la desigualtat de gènere en el mercat laboral o les responsabilitats de cures no remunerades. Pel que fa a aquest darrer, les dones solen adoptar un rol principal en les cures de persones tant majors com xicotetes. Però no solament això, sinó que també participen més en tasques de la llar com cuinar o netejar que els homes. De fet, Valls i Belzunegui (2014) apunten que en mitjana, les dones dediquen diàriament 2 hores i 13 minuts més que els homes a tasques domèstiques, fet que limita la seua participació en el mercat laboral, entre moltes altres conseqüències.

Com es pot observar a la figura 4, des del 2004 fins al 2011 tant homes com dones segueixen una tendència paral·lela, on les dones se situen tres punts per damunt dels homes fins a la crisi del 2008. Els anys següents, fins al 2012 la bretxa es redueix, encara que es manté el paral·lisme any rere any. Ara bé, el 2012 hi ha un punt d'inflexió i les dones AROPE decreixen, degut principalment, segons l'Informe AROPE (2016), a l'augment de l'import de les jubilacions en el grup de dones. Aquest augment es dona gràcies al fet que les dones que es jubilen estan més formades i han millorat el seu salari, fet que també augmenta la seua retribució de jubilació.

Figura 4. Evolució de la taxa AROPE segons el sexe 2004-2015

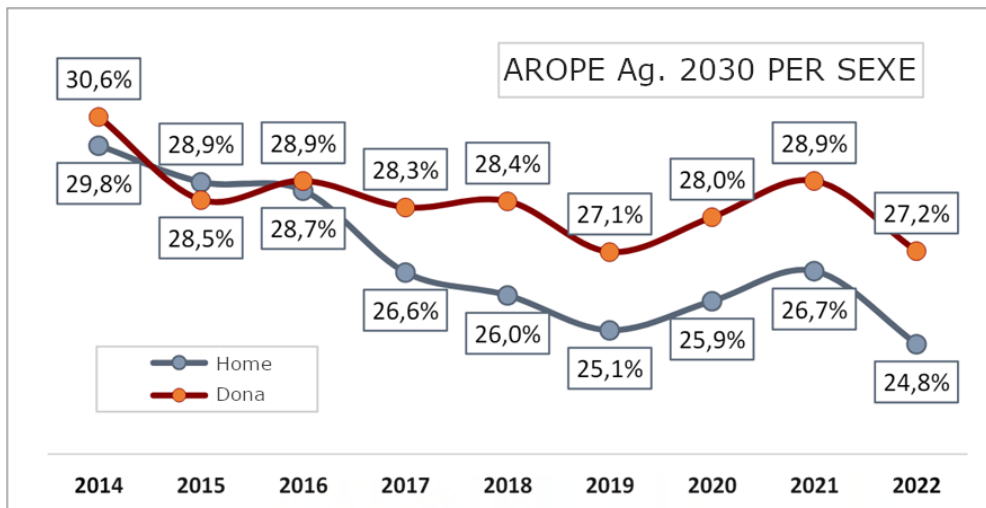

Font: Informe AROPE 2016

Com s'ha comentat anteriorment, no es poden comparar les dades de la figura 4 i 5 perquè la metodologia ha canviat. No obstant això, com es pot observar a la figura 5, les dones tornen a estar per damunt dels homes a la taxa AROPE i a partir de l'any 2017 tornen a avançar de manera paral·lela fins a l'any 2022. De fet, l'Informe AROPE (2023) apunta que tot i que la societat espanyola està cada vegada més conscienciada de la desigualtat per motius de gènere i s'han aplicat

mesures per tractar de reduir-la, no ha estat suficient. I seguint en aquesta línia, l'informe explica que quan la bretxa disminueix no és perquè les dones milloren la seua situació, sinó perquè els homes empitjoren la seua.

Figura 5. Evolució de la taxa AROPE segons el sexe 2014-2022

Font: Informe AROPE 2023

Una vegada analitzat el paper del sexe a la taxa AROPE, s'ha de fer el mateix amb el tipus de llar. Aquesta és important perquè té un impacte directe en el benestar infantil. La manca de recursos en aquest context, pot afectar de manera molt negativa a l'alimentació, educació, socialització i culturització dels infants, fet que pot tenir conseqüències a llarg termini en el seu desenvolupament.

Es pot observar a la figura 6 la taxa AROPE agrupada per diferents tipus de llars. En primer lloc, cal apuntar que, de mitjana, les dades més baixes se situen a les llars amb dues adultes sense xiquetes dependents, per una banda, i altres llars sense xiquetes dependents, per l'altra. Aquestes dades es poden donar per diversos factors, entre els quals destaquen el cost de la criança i la reducció dels ingressos. Aquest darrer es pot donar quan la presència de filles dependents, és a dir, menors d'edat, limiten la participació laboral de les seues progenitores, especialment a les mares, com s'ha vist anteriorment. Altrament, també cal destacar el cost de la criança, el qual suposa una gran despesa tenint en compte no solament una bona alimentació, sinó també roba i calçat, activitats extracurriculars o estudis universitaris, amb tot el que això suposa.

En segon lloc, criden l'atenció les dades de les llars d'una sola persona, les quals tenen una taxa AROPE més elevada que la resta sense xiquetes dependents. Aquesta disparitat a les dades es pot deure a motius, com ara, els costos de vida compartits. Resulta més car viure tot sol, atès que hi ha més despeses. Per una banda, el cost de l'habitatge el paga íntegrament una persona, siga un lloguer o una hipoteca. Per l'altra, les despeses en diversos serveis com poden ser l'aigua, el gas o l'electricitat, solen tindre una tarifa base que és independent al nivell de consum.

En tercer lloc, destaquen les llars d'una adulta amb una o més filles dependents, és a dir, famílies monoparentals, les quals tenen l'índex AROPE més elevat de tots els tipus de llars. Les persones en aquesta situació han de suportar les dificultats econòmiques que suposa viure sol sumat al fet de tenir descendència, com s'ha comentat anteriorment. Ara bé, ambdues es veuen incrementades, ja que hi ha més despeses a la llar amb el mateix nombre d'ingressos. A més, en comparació amb les llars amb dues progenitores, a termes generals, una sola progenitora compta amb una xarxa de suport més xicoteta. Un bon exemple podria ser el cas d'una mare que ha tingut una filla i l'està criant sola. Aquesta família disposa del suport econòmic i de cures per part de les seues parentes. Ara bé, si la família fos nuclear, disposaria d'una xarxa més àmplia i tindria més possibilitats a l'hora de rebre suport, siga quina siga.

Figura 6. Evolució de la taxa AROPE per tipus de llars 2014-2021

	ARPE (Ag. 2030) nou PER TIPUS DE LLAR							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Llars d'una persona	29,5%	27,8%	27,5%	29,0%	29,5%	27,4%	32,6%	34,6%
2 adultes sense xiquetes dependents	24,2%	23,4%	24,0%	23,7%	23,7%	21,5%	21,8%	21,1%
Llars sense xiquetes dependents	25,8%	25,8%	25,1%	23,4%	22,8%	22,8%	22,7%	21,0%
1 adulta amb 1 o més xiquetes dependents	53,9%	47,8%	51,8%	48,3%	51,1%	47,6%	49,8%	54,3%
2 adultes amb 1 o més xiquetes dependents	31,0%	28,0%	29,1%	27,2%	26,4%	25,3%	24,9%	27,6%
Altres llars amb xiquetes dependents	39,6%	40,7%	37,9%	35,1%	34,6%	35,6%	37,8%	37,3%
Total	30,2%	28,7%	28,8%	27,5%	27,3%	26,2%	27,0%	27,8%

Font: Informe AROPE 2022

7. Aplicació docent.

Una vegada s'ha definit el concepte de pobresa mitjançant diferents indicadors, i examinat la situació de la població espanyola amb l'índex AROPE, és moment de fer valer tot aquest coneixement i portar-lo a l'aula. Per a dur a terme aquesta tasca, en primer lloc, cal definir l'objectiu general d'aquesta intervenció a l'aula, i tot seguit, els específics. Per tant, el general se centra a ensenyar a l'alumnat de primer de batxillerat què és la pobresa. I els específics, tots relacionats amb el principal, són desenvolupar l'acció docent de manera transversal, per una banda, i conduir la docència mitjançant l'aprenentatge significatiu. En segon lloc, és pertinent abordar els diferents elements que formen el currículum de l'assignatura de primer de batxillerat, com les competències i els sabers bàsics, per tal de localitzar el millor moment per introduir la situació d'aprenentatge de la pobresa. Finalment, cal desenvolupar aquesta situació d'aprenentatge, fent èmfasi en la ja mencionada transversalitat i tenint present l'atenció a la diversitat. Pel que respecta a les competències, primer, es defineixen les clau corresponents al batxillerat. Aquestes són una sèrie de competències que formen part del perfil d'eixida que s'assoleix en finalitzar l'Educació Secundària Obligatòria, és a dir, se suposa que són competències que els alumnes que comencen el batxillerat ja tenen assolides i són les següents:

- Competència en comunicació lingüística

- Competència plurilingüe
- Competència matemàtica i en ciència, tecnologia i enginyeria
- Competència digital
- Competència personal, social i d'aprendre a aprendre
- Competència ciutadana
- Competència emprenedora
- Competència en consciència i expressió culturals

No obstant això, tal com explicita el Reial decret 243/2022, aquesta mena de competències es van assolint de manera seqüencial i progressiva al llarg de tota la vida, de manera que es defineixen per a cadascuna de les competències, una sèrie de descriptors operatius amb la finalitat d'assegurar aquesta continuïtat mentre s'aprofundeix i s'amplien els nivells de desenvolupament partint de la base de l'etapa final de l'ESO. Seguidament, al mateix document, també es connecten aquests descriptors amb les competències específiques per a les diferents matèries. En el cas d'economia per a primer de batxillerat, i pel que respecta al punt que es vol tractar, la pobresa, es relaciona amb les següents competències específiques (CE):

- CE1: Valorar el problema de l'escassetat i la importància d'adoptar decisions en l'àmbit econòmic, analitzant la seua repercussió en els diferents sectors, comparant solucions alternatives que ofereixen els diferents sistemes, per a comprendre el funcionament de la realitat econòmica.

Aquesta competència resulta fonamental per comprendre que l'escassetat de recursos és un fet, però no la principal causa de la pobresa. Aquesta es troba, més bé, a la desigual distribució de la renda i oportunitats.

- CE2: Reconèixer i comprendre el funcionament del mercat, analitzant les seues fallades, per a estudiar la repercussió d'aquests en l'entorn i facilitar la presa de decisions en l'àmbit econòmic.

El mercat té un paper fonamental pel que fa a la pobresa, ja que és el context en el qual se situa aquesta. Per tant, pren especial importància el desenvolupament de la capacitat per detectar quines són les fallades de mercat, per una banda, i aprendre a valorar-les amb esperit crític i constructiu, per l'altra.

- CE3: Distingir i valorar el paper dels diferents agents econòmics que intervenen en el flux circular de la renda, comprenent les seues interaccions i reconeixent, amb sentit crític, els beneficis i costos que genera, per a explicar com es produeix el desenvolupament econòmic i la seua relació amb el benestar de la societat.

Aquesta competència específica resulta clau perquè ajuda a comprendre de quina manera la pobresa interacciona entre els distints agents econòmics.

- CE6: Analitzar els problemes econòmics actuals mitjançant l'estudi de casos, la recerca i l'experimentació, utilitzant eines de l'anàlisi econòmica i tenint en compte els factors que condicionen les decisions dels agents econòmics, per a facilitar la comprensió d'aquests problemes i plantejar solucions innovadores i sostenibles que responguen a necessitats individuals i col·lectives.

Finalment, cal destacar aquesta competència perquè permet a l'alumnat abordar la pobresa des d'una perspectiva més pràctica. Mitjançant l'estudi de casos reals i la utilització de ferramentes d'anàlisi econòmica, l'alumnat podrà comprendre millor quins són els factors econòmics relacionats amb la pobresa.

Tanmateix, els sabers bàsics, segons recull el Reial decret 243/2022, són el mitjà a través del qual es treballen els dos tipus de competències explicades anteriorment. L'objectiu d'aquests és introduir l'alumnat dins del món de l'economia amb la introducció de conceptes i sabers que, amb tot, li permeten adquirir una visió integradora i global de la realitat que l'envolta. Ara bé, pel que respecta a la pobresa, es destaquen els sabers bàsics següents:

- A. Les decisions econòmiques.
 - o L'economia, les necessitats, els béns i l'escassetat.
 - o Mètodes per a l'anàlisi de la realitat econòmica: el mètode científic, la modelització i experiments o assajos econòmics.

Aquest saber bàsic resulta crucial perquè aborda els conceptes bàsics de l'economia, necessaris per a crear un context i poder situar la pobresa. A més a més, també resulta essencial la introducció de l'anàlisi de la realitat econòmica, atès que permetrà a l'alumnat tenir la capacitat d'analitzar la pobresa de manera crítica, a la vegada que pràctica.

- B. La realitat econòmica. Ferramentes per entendre el món amb una visió microeconòmica.
 - o Les fallades del mercat.

Com s'ha comentat a les competències, és important destacar el paper del mercat en la pobresa, sobretot de les seues fallades.

- C. La realitat econòmica. Ferramentes per entendre el món amb una visió macroeconòmica.
 - o Creixement econòmic i desenvolupament. Els factors del creixement. La distribució de la renda i l'acumulació de capital: relació entre eficiència i equitat. Indicadors del desenvolupament social. Benestar i qualitat de vida.

Aquest saber és important, principalment, perquè s'analitzen fenòmens com l'acumulació del capital o els indicadors del desenvolupament social, els quals

resulten de molta utilitat quan es pretén donar una explicació o contextualitzar la pobresa, respectivament.

- D. Les polítiques econòmiques.
 - o Economia positiva i economia normativa. La intervenció de l'Estat i la seua justificació. La política econòmica i els seus efectes.

Resulta imprescindible saber quin paper té l'estat a l'economia. I més encara pel que respecta a la pobresa, atés que d'ell depén la redistribució de la renda mitjançant ferramentes com ara els impostos o les subvencions.

D'altra banda, cal fer menció a l'atenció a la diversitat. En aquest cas, s'emprarà un cas real, el qual vaig experimentar durant el meu període de pràctiques a l'IES Pedro Ibarra d'Elx. Pel que fa a l'alumnat del centre, és molt divers pel que fa a orígens i ètnies, atés que recull un gran nombre de nouvinguts, que venen des de Rússia, fins a països de l'Àfrica subsahariana o Sud-amèrica. Per tant, part de l'alumnat al centre és immigrant o d'ètnia gitana. Ara bé, en contra del que es podria pensar, de primera mà no consta cap problemàtica relacionada amb aquest alumnat més enllà de certs comportaments que estan més relacionats amb qüestions de caràcter socioeconòmic. A les classes a les quals es va assistir, no va haver-hi cap problema amb l'alumnat, i molt menys per ser immigrant o d'ètnia gitana. A l'aula conviuen, col·laboren i treballen totes juntes. Amb tot, a una de les classes de primer de batxillerat hi havia una alumna amb un trastorn de l'aprenentatge, més específicament, dislèxia, la qual dificulta la lectura i comprensió de textos escrits.

Primerament, cal apuntar que les activitats i el ritme de la classe, així com l'atenció especial, dependrà, en primera instància, dels coneixements previs (inicials) de l'alumnat. Com a conseqüència, es valoraran les necessitats que pugui tindre l'alumnat durant el procés d'aprenentatge. Depenent de quines siguin aquestes, s'aplicaran les mesures de reforç, adaptació o ampliació per aconseguir, finalment, la consolidació dels sabers bàsics. D'aquesta manera, l'alumna amb dislèxia ja feia temps que estava al centre, i el professorat estava al corrent de la situació, per la qual cosa s'aplicaven els nivells II i III de resposta per a la inclusió.

Nivell II

- Adaptacions en el material educatiu, com proporcionar material imprès en una grandària de lletra més gran o en format digital, i utilitzar materials amb alt contrast. Aquestes són mesures generals programades per al grup-classe per l'equip docent.

Nivell III

- Adaptacions específiques per a l'alumna, com l'ús de lectors de pantalla, programari de text a veu i l'assignació de temps addicional per a completar tasques i exàmens, constitueixen mesures dirigides a l'alumnat que requereix una resposta diferenciada.

Quant al nombre de sessions i la seua temporalització, cal destacar que, tot i que la intenció siga de seguir-les, no és una tasca fàcil, atés que cada classe és diferent, així com les aules. Es podria donar el cas que l'alumnat d'una de les classes de primer de batxillerat siga més curiós i faça més preguntes, o es qüestione més punts, fet que podria dilatar alguna de les diferents parts de la classe. No obstant això, la prioritat sempre és l'alumnat, i tractar de realitzar una acció docent profitosa per al conjunt de l'aula. Així, aquesta situació d'aprenentatge compta amb set sessions de 55 minuts. Tanmateix, els recursos necessaris són ordinadors portàtils amb connexió a la xarxa i diverses eines ofimàtiques, tals com processadors de textos, fulls de càlcul i presentacions, sempre prioritant les de lliure accés.

Així les coses, les diferents sessions s'organitzen de la següent manera:

Sessió 1: Introducció a la noció de pobresa (I).

1. Preguntes i discussió (25 minuts)
 - Es pregunta a l'alumnat què és la pobresa i es discuteix sobre les diferents percepcions en el seu entorn. Aniran sorgint diferents definicions, les quals s'apuntaran a la pissarra.
2. Presentació interactiva (30 minuts): Pobresa relativa i absoluta
 - A partir de les aproximacions de la pissarra i agregant un suport visual com ara una presentació de diapositives, s'expliquen les definicions de pobresa relativa i absoluta. Animant que l'alumnat participe proporcionant exemples d'aquests tipus de pobresa.

Sessió 2: Introducció a la noció de pobresa (II).

1. Activitat de consolidació de conceptes (45 minuts)
 - Pas 1: Explicació de l'activitat i formació de grups
 - L'alumnat ha de dividir-se en grups de 3-4 persones. Després, s'explica la dinàmica de l'activitat.
 - Pas 2: Distribució del material
 - Cada alumna té un ordinador per treballar
 - El professor proporciona a l'alumnat un full de càlcul amb dades reals sobre els ingressos de la població a l'estat espanyol.
 - El full de càlcul conté la distribució d'ingressos dels diversos segments de la població.
 - Pas 3: Anàlisi de la pobresa absoluta
 - A partir de les dades del full de càlcul, s'han d'establir diferents llindars inicials per trobar quin percentatge de la població es troba en una situació de pobresa absoluta. (Per exemple, 1 euro, 2 euros, 3 euros...)
 - Pas 4: Discussió sobre els percentatges
 - Una vegada els diferents grups han establert diferents llindars, han de discutir sobre quin és el que consideren que

s'adhereix més a la realitat, és a dir, s'ha de valorar quin llindar mostra millor la situació de pobresa absoluta segons la seua percepció.

- Pas 5: Anàlisi de la pobresa relativa
 - A partir de les dades del full de càlcul, s'han d'establir diferents llindars inicials per trobar quin percentatge de la població es troba en una situació de pobresa relativa. (Per exemple, 50%, 60% i 70% de la mitjana nacional d'ingressos)
- Pas 6: Discussió sobre els percentatges
 - Una vegada els diferents grups han establert diferents llindars, han de discutir sobre quin és el que consideren que s'adhereix més a la realitat, és a dir, s'ha de valorar quin llindar mostra millor la situació de pobresa relativa segons la seua percepció.

2. Comentari sobre l'activitat (10 minuts)

- Una vegada fixats els diferents llindars i comparades les diferents taxes i percentatges, el professor posa l'èmfasi en el fet que aquestes mesures de pobresa són arbitràries en tant que es poden modificar els llindars sempre que es vulguen canviar els resultats.

Sessió 3: Introducció a la taxa AROPE

1. Explicació del concepte de multidimensionalitat (10 minuts)
 - Enllaçant amb el final de la sessió anterior, s'explica el concepte de multidimensionalitat aplicat a la pobresa.
2. Presentació interactiva sobre la taxa AROPE (25 minuts)
 - S'explica aquesta taxa amb el suport d'una presentació visual fent èmfasi en els seus components, la seua finalitat, i marcant diferències amb les dues taxes de pobresa que s'havien vist en anteriors sessions.
3. Discussió sobre altres maneres de calcular la pobresa (20 minuts)
 - L'alumnat ha de pensar en diferents maneres de calcular la pobresa que no siguen les que s'han vist a l'aula.
 - Hi ha una pluja d'idees i es discuteix sobre la viabilitat i fiabilitat dels nous indicadors proposats.

Sessió 4: La taxa AROPE a l'estat espanyol

1. Discussió sobre la situació de l'estat espanyol (40 minuts)
 - Es pregunta a l'alumnat sobre la seua percepció respecte a diferents dimensions de la taxa AROPE a l'estat espanyol: percentatge de població AROPE a l'estat, diferències entre el nord i el sud del territori, percentatge de població AROPE en homes i dones, i finalment, taxa AROPE per tipus de llar.

- Amb cada dimensió, es produeix una aproximació per part de l'alumnat, la qual es compara amb dades reals proporcionades pel professor amb suports visuals com gràfiques i mapes.
- 2. Discussió sobre les causes de la pobresa a l'estat espanyol (15 minuts)
 - L'alumnat s'ha de qüestionar quines són les principals causes de la pobresa, com les crisis econòmiques, la redistribució de la renda o la qüestió de gènere.
 - Una vegada l'alumnat ha pensat en quines podrien ser les diferents causes, les comparteixen amb la resta de companyes i es discuteix entre totes.

Sessió 5: Investigació sobre les causes de la pobresa

1. L'alumnat fa un treball grupal on ha d'investigar quines són les causes de la pobresa. (55 minuts)
 - Pas 1: Explicació de l'activitat i formació de grups
 - L'alumnat ha de dividir-se en grups de 4-5 persones. Després, s'explica la dinàmica de l'activitat.
 - També es reparteix un ordinador portàtil a cada alumna.
 - Pas 2: Cerca d'informació
 - Cada grup ha de buscar diferents causes de la pobresa, aprofundint en alguna d'elles.
 - Per no repetir la mateixa investigació detallada, cada grup comunica al professor quina causa en concret vol investigar.
 - Pas 3: Elaboració d'una presentació
 - L'alumnat, una vegada té la suficient informació sobre la causa concreta, crea una presentació en diapositives.

Sessió 6: Presentació dels treballs

1. L'alumnat presenta, per grups, la causa de la pobresa que han escollit. (40 minuts)
 - Totes les membres del grup han de realitzar alguna aportació a la presentació.
 - El temps màxim de presentació és de 7 minuts.
2. Discussió sobre les diferents causes de la pobresa exposades. (15 minuts)

Sessió 7: Prova escrita

- El professor prepara una prova escrita perquè els estudiants puguin demostrar els seus coneixements. Aquesta prova consta de tres parts:
 - La primera és un tipus test de vertader i fals, on s'ha de justificar la resposta molt breument i conforma el 30% de la nota de la prova.
 - La segona és un conjunt de preguntes, on l'alumnat ha de desenvolupar la resposta, que conforma el 40% de la nota.

- Finalment, una pregunta de reflexió, on s'insereix un fragment d'alguna notícia actual relacionada amb l'estudiat. L'alumnat ha de respondre a la pregunta que se li planteja de manera que relacione l'après al llarg de les 6 sessions amb el món real. Conformarà el 30% restant.

Respecte a la transversalitat a la docència, abans de res, cal destacar la seua importància, atés que s'ajusta molt bé als nous models d'ensenyament innovadors com l'aprenentatge significatiu, fet que porta a una pràctica educativa més reflexiva i facilita a l'alumnat la sensació que els diferents aprenentatges estan connectats i forma un tot (Belgich, 2019). Ara bé, la transversalitat està present a moltes de les activitats presentades. En primer lloc, hi ha molts moments per a la reflexió, com és el cas de tots els espais dedicats a la discussió, on es pot aplicar la transversalitat amb la filosofia. Per exemple, a la primera sessió, les diferents percepcions de pobresa es poden enllaçar amb els conceptes de justícia social i ètica. En segon lloc, les matemàtiques també tenen un alt grau de transversalitat amb tot el relacionat amb l'indar, percentatges i interpretació de gràfiques. Tercer, la transversalitat amb informàtica es troba present sempre que s'utilitzen eines com fulls de càlcul i de presentacions. Finalment, geografia i història estan molt presents. Per concretar, a la taxa AROPE es produeixen diferències per les diferents regions de l'estat espanyol amb la integració d'un mapa. La història, d'altra banda, és inevitable quan hom es pregunta per les causes de qualsevol fet, i les de la pobresa no són cap excepció, les quals estan presents al llarg de la cinquena sessió.

Finalment, l'avaluació de la situació d'aprenentatge pren aquesta forma:

- Prova escrita: un 50% de la nota final
- Presentació a l'aula: un 30% de la nota final
- El 20% restant correspon a una rúbrica que té en consideració diversos aspectes com la participació a classe, la col·laboració amb les companyes, entre altres.

8. Conclusions

A través de la revisió bibliogràfica de nombrosos articles relacionats amb la pobresa, per una banda, i l'educació, per l'altra, s'han aconseguit diferents propòsits. Primer, establir una sèrie de definicions de pobresa i contextualitzar aquesta a l'estat espanyol mitjançant un índex multidimensional. I segon, apropar l'alumnat a aquesta realitat, propòsit que correspon amb l'objectiu principal del treball. D'aquesta manera, resulta fonamental que l'alumnat tinga la capacitat d'examinar la realitat des de la seua pròpia perspectiva tenint les eines necessàries per a fer-ho de la manera més objectiva possible. Continuant amb l'anàlisi de la realitat, la intenció també és canviar la percepció que es tenia de la pobresa, la qual es tendeix a associar amb la pobresa extrema, i fer veure que no poder permetre's anar de vacances almenys una setmana a l'any o no disposar de capacitat per afrontar despeses imprevistes també és una forma de pobresa. Per consegüent, no s'ha d'obstaculitzar la creació d'una consciència de

classe a l'alumnat amb un individualisme exacerbada que combat la solidaritat i la cooperació, una falsa percepció d'igualtat d'oportunitats que perpetua la desigualtat econòmica i la pobresa, o una fragmentació social que busca fomentar divisions dins de la classe treballadora basades en religió, etnicitat, nacionalitat o gènere, obviant que hi ha quelcom més important que ens uneix.

9. Referències bibliogràfiques

- Aberastury, A., i Knobel, M. (2014). *La adolescencia normal*. Paidós Educador. ISBN 978-9688532614
- Aristóteles (1994). *Metafísica* (1a ed. T. Calvo Martínez, Trad.). Gredos. ISBN 84-249-1666-2
- Ayllón, S. (2013). Discriminación salarial de género y pobreza en Cataluña. *Revista de Economía Aplicada*, 21(62), 37-60.
- Ballester, A., Carmona, M., Fernández, R. D., González, A., Jiménez, J., Martínez, E., Moulas, I., Peret, L., & Viano, C. (2015). *The Consequences of Evictions in Spain*. En Palgrave Macmillan UK eBooks (pp. 84-100).
- Behrendt, C. (2017). Holes in the Safety Net? Social Security and the Alleviation of Poverty in a Comparative Perspective. En *Routledge eBooks* (pp. 333-358).
- Belgich, H. (2019). La disposición a oír (o acerca de la transversalidad en la escuela). *Revista Educación, Política Y Sociedad*, 4(2), 31–53. <https://doi.org/10.15366/rep2019.4.2.002>
- Bourguignon, F., i Chakravarty, S. (2003). The Measurement of Multidimensional Poverty. *Journal of Economic Inequality*, 1, 25-49
- Canel, M. J. (1999). *El País, ABC y El Mundo: tres manchetras, tres enfoques de las noticias*. Universidad de Navarra.
- EAPN España | Conócenos. (s. f.). <https://www.eapn.es/que-es-eapn.php>
- Espíndola, E., Sunkel, G., Murden, A., & Milosavljevic, V. (2017). *Medición multidimensional de la pobreza infantil: una revisión de sus principales componentes teóricos, metodológicos y estadísticos*. Ministerio de Educación <https://ideas.repec.org/p/ecr/col022/41214.html>
- Iglesias, M i Mesyngier, L. (2021). *Comunicación, infancia y adolescencia: Guías para periodistas*. UNICEF. ISBN 978-92-806-4892-8
- EAPN-ES. (2014). EL ESTADO DE LA POBREZA. *Seguimiento del indicador de pobreza y exclusión social en España 2009-2013*. España: European Anti-Poverty Network. Obtingut de: https://www.eapn.es/estadodepobreza/ARCHIVO/documentos/Informe_AROPE_2014.pdf
- EAPN-ES. (2016). EL ESTADO DE LA POBREZA. *Seguimiento del indicador de pobreza y exclusión social en España 2009-2015*. España: European Anti-Poverty Network. Obtingut de: https://www.eapn.es/estadodepobreza/ARCHIVO/documentos/Informe_AROPE_2016.pdf
- EAPN-ES. (2022). EL ESTADO DE LA POBREZA. *Seguimiento de los indicadores de la Agenda UE 2030 2015-2022*. España: European Anti-Poverty Network. Obtingut de: <https://www.eapn.es/estadodepobreza/ARCHIVO/documentos/informe-2022-compilado.pdf>
- EAPN-ES. (2023). EL ESTADO DE LA POBREZA. *Seguimiento de los indicadores de la Agenda UE 2030 2015-2022*. España: European Anti-Poverty Network. Obtingut de:

- https://www.eapn.es/estadodepobreza/ARCHIVO/documentos/Informe_AROPE_2023_completo.pdf
- Lechuga, M. L., Luque, O. G., & Martínez, Ú. F. (2015). Crisis y evolución regional del indicador AROPE en España. *Rect@: Revista Electrónica de Comunicaciones y Trabajos de ASEPUMA*, 16(2), 90-104. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5601447>
- Malgesini, G. y Candalija, J. (2014). *Dossier de pobreza de EAPN España*. Madrid: EAPN
- Marí-Klose, P., Solanas, S. E., i Marí-Klose, M. (2016). Crisis y pobreza infantil en España. *En Revista Española del Tercer Sector*, 32, 141-169.
- Nations, U. (1996). *Report of the World Summit for Social Development: Copenhagen, 6-12 March 1995*. New York : United Nations.
- Prieto, M., i Cendali, F. (2019). Los pobres: el poder de los Medios en la construcción de las subjetividades. En *XIII Jornadas de Sociología*. Facultad de Ciencias Sociales, Universidad de Buenos Aires.
- Pu, X. (2020). Literature Review of Relative Poverty Research. *Voice Of The Publisher*, 06(03), 84-90. <https://doi.org/10.4236/vp.2020.63008>
- Ravallion, M., Chen, S., i Sangraula, P. (2009). *Dollar a Day Revisited*. World Bank. <https://doi.org/10.1093/wber/lhp007>
- Rodríguez, M. L. (2011). La teoría del aprendizaje significativo: una revisión aplicable a la escuela actual. IN. *Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa*, 3(1), 29-50.
- Smith, A. (1937). *The wealth of nations*. The modern library. <https://ia801403.us.archive.org/26/items/in.ernet.dli.2015.499124/2015.499124.inquiry-into.pdf>
- Treanor, M. C. (2020). *Child Poverty: Aspiring to Survive*. https://openlibrary.org/books/OL30157897M/Child_Poverty
- United Nations. (1996). *Report of the World Summit for Social Development, Copenhagen, 6-12 March 1995*. World Summit for Social Development (1995 : Copenhagen), 129. <https://digitallibrary.un.org/record/198966>
- Valls, Francesc; Belzunegui, A. La pobreza en España desde una perspectiva de género. A Foessa, *VII Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2014*. Madrid: FOESSA, 2014.
- World Bank. (2016, 13 de gener). Principles and practice in measuring global poverty. Recuperat el 16 de maig de 2024, de <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2016/01/13/principles-and-practice-in-measuring-global-poverty>
- World Bank. (s.f.). Poverty overview. Recuperat el 16 de maig de 2024, de <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview#1>
- Yip, P. S. F. (2021). Poverty Prevalence, Trends and Transitions. En Springer eBooks (pp. 21-48).
- Zulkifli, F., i Abidin, R. Z. (2023). The Multi-Dimensional Nature of Poverty: A Review of Contemporary Research. *International Journal Of Academic Research In Economics And Management Sciences*, 12(2.), 272 - 288 <https://doi.org/10.6007/ijarems/v12-i2/17260>

Legislació

Real Decreto 243/2022, de 5 de abril, por el que se establecen la ordenación y las enseñanzas mínimas del Bachillerato.

